

KREETAN KASVIT

osa 1/7

tusina tavallisinta Kreetan kevätukukkaa

Teksti sekä kuvat s. 8-13
Anna Meurling

*Lähde nauttimaan
Kreetan luonnon
kukkivasta kauneudesta!*

Kreetan saari kukkii läpi vuoden. Runsaimmillaan kukkaloisto on keväällä maaliskuukuussa, mutta kaikilla vuodenajoilla on omat kukkeat edustajansa. Kesän kuumuudessa kärvistelevässä luonnossa näkyy sitkeitä kasveja, jotka selviytyvät jopa kukkaan puhjeten helteistä ja kuumista tuulista huolimatta. Korkealla vuorilla kukkivat lukuisat endeemiset lajit vasta silloin, kun alavammilla seuduilla luonto jo vetäytyy kesälepoon. Syksyn ensimmäiset sateet herättelevät eloon taas uuden kasvukauden kukkineen, ja talven viileydessä puhkeaa kukkaan uusia lajeja, joita sesonkimatkailijat harvoin näkevät.

Tämän artikkelisarjan tarkoituksena on esitellä Kreetan kävijälle ne useimmiten tavattavat kasvit sekä tutustuttaa joihinkin saaren harvinaisuuksiin.

Sarjan ensimmäisille sivuille on nyt koottu niin kaupungilla ja kylillä kuin luonnossa liikkujan tavallisimmin näkemiä kevätukukkia. Jatkossa esittelen yleisimmin tavattavia puita ja pensaita, korkeilla vuorilla kukkivia kasveja sekä Kreetan kasvillisuuden harvinaisuuksia. Syksymmällä kootaan sitten sivusto syyskukinnan ja talven tavallisimmista edustajista.

Aukeaman kuvat: Juhani Viitanen

Nuokkukäenkaali

Oxalis pes-caprae

on se kirkkaan keltainen sorjavartinen kellokukka, joka työntyy lähes kaikista kukkaruukuista ja istutuksista varsinaisten kukkien kylkiäisenä niin kaupungeissa kuin maalaiskylissä. Se muodostaa kullankeltaisia niittyjä, jotka loistavat kirkkaina tilkkuina keväisessä maisemassa. Jo varhain alkuvuodesta oliivilehdot ja niityt peittyvät apilanlehteä muistuttavaan vihreään mattoon. Alkukeväästä lähtien kauniit kellokukat heiluvat pitkissä varsissaan tuulenvirissä. Ne aukeavat ainoastaan auringonpaisteeseen, pilvisellä säällä ne nuokkuvat supussa. Tämä kasvi on melkoinen tuholainen. Se peittää alleen ja tukahduttaa kaiken muun kasvillisuuden siellä, missä se rehottaa. Se vie kasvua laa varsinkin villoilta vihanneksilta, hortalta. Edes karjalle ei tämä oksaalihappoa sisältävä kasvi kelpaa syötäväksi, harvakseltaan sitä käytetään lisänä kananruoassa. Kreetalaiset kutsuvat sitä nimellä xinihra, mikä myös viittaa tuohon happoisuuteen. Sen kerrotaan tulleen Välimerenmaihiin matkatuliaisena Etelä-Afrikasta 1800-luvun alussa. Räjähdysmäinen leviäminen tapahtui muutamassa vuosikymmenessä.

Kruunuvuokot

Anemone coronaria

Nämä siniset, punaiset, lähes liljat ja purppuranpunaiset kruunuvuokot loistavat auringonlämpimillä kukkulanrinneillä jo alkuvuodesta. Iloisenkirjavia vuokkoniittyjä näkyy kaikkialla Kreetalla, varsinkin Amarin laaksossa tammipuuden siimeksessä ja etelärannikon alavilla mailla. Kreetalaiset kutsuvat näitä nimellä paparuna, mikä yhdistää ne unikkoon (lat. Papaver rhoeas), jota ne tosiaankin muistuttavat. Muinaiset kreikkalaiset uskoivat tuulen avaavan näiden vuokkojen kukat kukkimaan, siitä on peräisin niiden nimi: anemos tarkoittaa kreikaksi tuulta. Kasvi on tuoreena myrkyllinen, mutta kuivattuna sitä on käytetty lääkkeenä muun muassa keuhkosairauksissa ja nukahtamisvaikeuksissa.

Lohikäärmevehka

Dracunculus vulgaris

pysäyttää luonnossa liikkujan. Sen dramaattinen purppuran värinen ja samettinen suojuslehti kasvaa useimmiten yli metrin korkuiseksi. Kukka haisee epämiellyttävästi mädäntyneeltä. Haju houkuttelee karpäsiä, vaikei kasvi niitä käytä ravinnokseen, vaan hyödyntää pölytyksessä. Joskin ulkonäöstä päätellen voisi kuvitella sen syövän vaikka isompiakin hyönteisiä! Kukkia tapaa vanhojen teiden varsilla, rotkoissa, kivikoissa, yhtälaililla aukeilla niityillä kuin metsien siimeksessä. Kasvi on myrkyllinen, eläimet kiertävät sen kaukaa. Ida-vuoriston etelärinnteillä tavataan joskus tämän vehkan valkoisen vihertävää albiinomuunnosta.

Kartiosoihtu

Asphodelus aestivus

kasvaa kivisillä rinteillä ja niityillä suurina populaatioina. Yksittäiset vaalean punertavat - valkoiset kukat ovat hyvin kauniita, terälehtien herkäät viivat nähdäkseen niitä on kumarruttava katsomaan läheltä. Kartiosoihtua istutettiin ennen vanhaan hautausmaille, koska poismenneiden uskottiin käyttävän matkaeväinään niiden tärkkelyspitoisia juuria. Näitä juuria on käytetty myös elävien ravintona – nälkävuosina niitä on valmistettu ruoaksi. Kartiosoihdun lähisukulainen keltasoihtu (lat. *Asphodeline lutea*) peittää rinteitä kirkaankeltaisin kukin varhaisesta keväästä alkukesään asti. Myös tämä kukka liittyy tuonpuoleiseen: Homeroksen teksteissä kuolleiden sielut kokoontuvat keltasoihtua kasvavalle Haadeksen niitylle. Se on hyvin tavallinen koko läntisellä Kreetalla teiden varsilla ja karuissa kivikoissa.

Kapris

Capparis spinosa

on se pyöreälehtinen roikkuva, rönsyävä kasvi, joka pursua rauniotalojen seinistä ja kasvaa kalliokielekkeillä ja vanhoissa kivimuureissa. Sen valkea kukka on uskomattoman kaunis, herkkärakenteinen kuin perhonen pitkin lilanvärisine tuntosarvineen. Tämä kukka muodostaa ihanan näyn vasten karuja harmaita kiviä. Kapris on myös antelias kasvi: sekä sen nappuja että marjoja säilötään etikkaliemeen, joillakin Kreikan saarilla säilötään samoin sen vastapuhjennaita lehtiversoja. Versoja voidaan myös keittää salaatiksi ja kasvin juuresta valmistettua keitosta on käytetty maksan puhdistukseen.

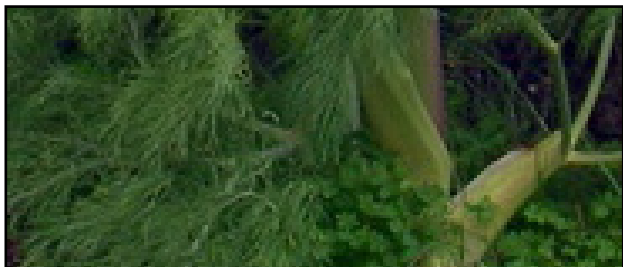

Jättiläisfenkoli, valefenkoli, Välimeren keltaputki

Ferula communis

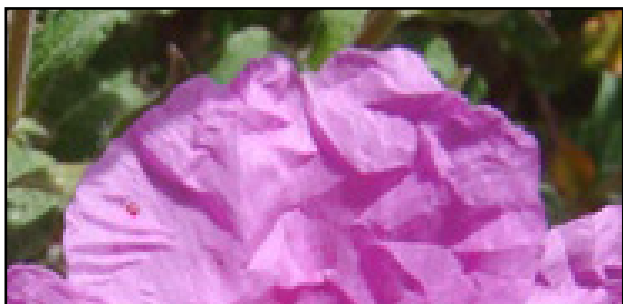
tällä kasvilla on monta nimeä, nuo fenkoli-loppuiset viittaavat sen lehtiin, jotka muistuttavat oikean fenkolin lehtihuisiloita. Lehdet muodostavat pehmeän tupsukkeen kasvin alaosaan. Kasvilla on usein korkeutta reilusti toista metriä, ja lehtitupsujen joukossa on mukavaa kulkea. Pehmeät ja hiukan nahkeat lehdet sivelevät kulkijaa. Kukat ovat keltaisia pyöreitä palloja, niistä tulevat mieleen joulukuusen koristeet. Tämä kasvi kukoistaa teiden varsilla ja niityillä näyttävänä kasvustoina. Keltaputken varren sisus on höttöstä ainesta, ja kuivana sitä voidaan käyttää tulenteon apuna. Sisus palaa hehkuen polttamatta ulointa kuorikerrosta. Kreetalaisten lammaspaimenten sanotaan ennen vanhaan keittäneen kreikkalaisen kahvinsa sen avulla. Mytologia tuntee keltaputken soihtuna, jolla Prometheus toi tulen jumailta ihmisille.

Kreetankistus

Cistus creticus

helottaa voimakkaan vaaleanpunaisine kukkineen kuivilla rinnemailla ja kivikoissa. Tämän valtoimenaan kukkivan aromaattisen kasvin auringon kuumuudessa hikoilevilta lehdistä on maailman sivu aina minolaiselta ajalta lähtien kerätty ladanum -nimistä pihkaa, jota on käytetty lääkinnsä ja suitsukkeiden valmistuksessa. Sisoksen pienestä kylästä Rethimnonin itäpuolella löytyy vielä muutamia ikäihmisiä, jotka edelleen keräävät tätä tahmeaa tuoksua.

Silkkiunikot

Papaver rhoeas

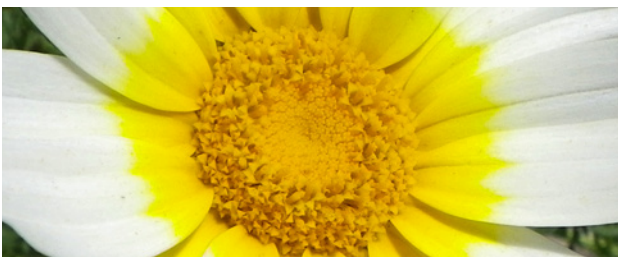
kasvat paikoitellen suurina tuulessa huojuvina punaisina niittyinä teiden varsilla, unikonpunaisina. Ne koristavat usein rakennusten rauniomaita, oliivilehtoja ja viljapeltoja. Kasvilla on kautta aikojen ollut lääkinällisiä ominaisuuksia, ja kreikkalaisessa mytologiassa se on hedelmällisyyden ja sadonkorjuun jumalattaren Demeterin kukka. Silkkiunikko-motiivi on esiintynyt jo yli kolme tuhatta vuotta sitten minolaisessa taiteessa. Punaisten anemone-vuokkojen ja unikkojen erottaminen toisistaan voi olla hankalaa, niin samannäköisiä ne ovat. Unikon tunnistaa sen kapoisen varren karvaisuudesta ja terälehtien silkkimäisyydestä, ne liikkahlevat kasville ominaisella tavalla lepattaen tuulenvirissä. Vuokon puolestaan tunnistaa varren yläosaan sijoittuvasta lehtisykeröstä. Toisaalta, kuinka tärkeitä ne nimet sitten ovat – tärkeintä on nauttia luonnon tarjoamasta kauneudesta.

Kruunukakkarat

Chrysanthemum coronarium

joita myös kutsutaan yksinkertaisesti krysanteemeiksi, kasvavat valtoimenaan teiden varsilla ja pelloilla. Valkokeltaiset kukat ovat kuin pieniä aurinkoja, samoin kuin serkkunsa keltapäivänkakkaran kukat (lat. *C. segetum*). Nämä ovatkin antaneet lajille osuvan nimen: chrysanthemum koostuu kahdesta kreikan sanasta chrysos, kulta ja anthos, kukka. Krysanteemin versoja kerätään hortana, ne joko keitetään tai höyrytetään ja maustetaan suolalla, pippurilla, oliiviöljyllä ja sitruunanmehulla.

Jättikämmekä

Barlia robertiana

Kreetan orkideoista suurin ja helpoimmin löytyvä. Se muistuttaa äkkikatsomalla hyasinttia tienvarren niityllä, joskus sitä kuuleekin kutsuttavan hyasinttiorkideaksi. Kasvupaikoillaan niitä seisoo usein monta komeaa kukkaa vieri vieressä. Kaukaa katsoen voi luulla, että kasvi on jo parhaat päivänsä nähnyt, usein se on lehdistään repaleinen. Lähempi tarkastelu osoittaa kukkien ja koko kasvin olevan tuoreita ja terveitä. Varhain keväällä näitä orkideoita näkee isoissa kimpuissa monella tavernapöydällä Kreetan sisämaassa.

Kurkkuyrtti

Borago officinalis

rehottaa sinitähtisin nuokkuvien kukin joutomailla ja viljelmien reunoilla, kaupungissa usein roska-astioiden ympärillä muun rikkaruohokasvuston kaunistuksena. Moni Kreetan matkaja tunnistaa tämän kukan omasta pihapiiristään - sama kukka kasvaa myös suomalaisissa puutarhoissa. Kasvin lehtiä ja kukkia on käytetty monenmoisessa lääkinnässä aina reumaattisista vaivoista tulehdusten taltuttamiseen ja maksaj- ja keuhkosairauksien hoitoon. Kukat ovat syötäviä, niillä voi koristella keväisen salaattinsa. Kerran tein kehotuksesta kukista jääpaloja, laitoin kukkia jäätymään jääpaloihin. Kukkaiset jääpalat lasissa olivat kauniita kunnes jää sulii: kukat muistuttivat sen jälkeen kuolleita kärpäsiä.

Italian miekkalilja

Gladiolus italicus

kiinnittää huomiota keväisellä retkellä kaupunkien ulkopuolella. Oliivilehdoissa, niityillä ja pelloilla tulessa liehuvat purppuranpunaiset kukat korkeissa varsissa. Niitä näkee yhdellä kasvupaikalla satoja ja taas satoja. Kukkia kerätään koteihin maljakoihin, ja koska ne kukkivat koko pitkän kevään, ne ovat pääsiäisen ajankohdasta riippumatta aina mukana ristisaaton kukkakoristeissa. Monet kukat, joita koti-Suomessa ostamme kukkakaupasta, kasvavat Kreetalla luonnonvaraisina ja tällöin usein viljeltyä serkkuaan huomattavasti pienempinä, näin myös miekkalilja.

Kun Kreetan kevätukista kirjoittaa, kirjoittaa runsauden pulassa! Niin paljon kukkia, joka päivä löytyy uusia, jokainen tuntuu äkkiä tärkeältä! Nyt valitut ovat vain otos yleisimmistä kukista, joista useat jo kokonsa puolesta herättävät huomiota. Tervetuloa tutustumaan Kreetan luontoon! Tämän tekstin laatimisen apuna olen lukenut Antonis Alibertisin kirjaa Healing – aromatic and edible PLANTS OF CRETE, jonka on julkaissut MYSTIS-kustantamo.